

SÖZDE ERMENİ SOYKIRIM İDDİALARI

ve

TARİHİ GERÇEKLER

*Adnan ŞİŞMAN**

*Biray ÇAKMAK***

1789 Fransız ihtilâline müteakip, milli egemenlik, akıl ve bilime dayanan milliyetçilik akımı hızla yayılmaya başlamıştır. Çeşitli dil, din ve ırktan insanların oluşturduğu Osmanlı Devleti'nde de milliyetçilik akımının etkileri kısa sürede görülmüştür. Sırlar, Rumlar ayaklanmışlar, böylece Osmanlı Devleti'nin dağılmasında milli nitelikteki isyanlarla gelişecek yeni bir süreç başlamıştır. Ermeni meselesinin ortaya çıkmasında da milliyetçilik akımı önemli bir rol oynamış, Ermeniler bağımsızlık ve hürriyet amacıyla faaliyetlere başlamışlardır. Bunun yanında daha ziyade XIX. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'ni "hasta adam" olarak görmeye başlayan ve bu hasta adamın varisleri olmaya, mirasından pay elde etmeye çalışan Avrupalı devletler, metot olarak millî nitelikteki isyanları tahrik ve teşvik ederek desteklemek suretiyle Osmanlı Devleti'nde, bir Ermeni meselesinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermişlerdir. Ayrıca Ermeni din adamları istiklâl ve muhtariyet amacına yönelik faaliyetlere kayıtsız kalmamışlar, kiliseler de anarşik olaylarda birer üs vazifesi görmüşlerdir. Ermenilerin Osmanlı Devleti'nde önemli devlet kadrolarında bulunmaları da meselenin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etken olmuştur.¹

Osmanlı Devleti'nin dahili meselelerini dinî, siyasi ve ekonomik sebeplerle müdahale etmede adeta birbirleriyle yarışan Avrupa Devletleri ve daha sonraları Amerika, görünürde sanki

* Prof. Dr., AKÜ, Uşak Eğitim Fakültesi Dekanı

** Araş. Gör., AKÜ, Uşak Eğitim Fakültesi

¹ General Mayewski, *Les Massacres d'Arménie*, 1916, s. 13.

mazlum bir milletin haklarını arıyor intibasını vererek Ermeni meselesini kendi çıkar ve emellerini gerçekleştirmek amacıyla bir vasıta olarak görmekten ve kullanmaktan öteye gitmemişlerdir.

Son zamanlarda millî ve milletlerarası görsel ve yazılı basın ile diplomatik çevrelerde oldukça yoğun bir gündem maddesi oluşturmuş olan Ermeni meselesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı siyasî ve diplomatik baskı unsuru olarak kullanılmaya çalışılmakta, böylece Avrupa ve Amerika'daki bazı çevrelerin uygulamaya çalıştıkları çifte standart kolaylıkla, ancak üzüntüyle takip edilebilmektedir. Nitekim *The Independence* gazetesinin 23 Kasım 2000 tarihli sayısında konu ile ilgili olarak Robert Fisk tarafından kaleme alınan "Britain Excludes Armenians from Memorial Day: First Official UK Commemoration in January Will Not Acknowledge the 1915 Atrocity in Which the Turks Killed 1,5 Million People" ve "Thousands Slaughtered by the Road" başlıklı makalelerde İngiltere'nin 1915 Ermeni katliâmını onaylamayacağı belirtilmekle birlikte, Ermeni soykırımının Türk kuvvetlerinin, o zaman Osmanlı başkenti olan İstanbul'daki Ermeni entellektüellerini tutukladığı Nisan 1915'te başladığı zikredilmekte ve bilinen, asılsız, duygulara hitap eden Ermeni iddialarına yer verilmektedir. Yine Fransa Senatosu'nda 8 Kasım 2000 tarihinde gerçekleşen görüşmeler esnasında sözde Ermeni soykırımını tanıma yasa teklifini hazırlayıp sunanlar arasında bulunan Jacques Pelletier, o gün yaptığı konuşmada Ermeni soykırımının Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı zamanında azınlıklara uygulanan acımasız baskılar sonucunda ortaya çıktığını, 1895-1896'da ilk Ermeni katliamlarının yapıldığını ve 1915'te bir yıldan daha az bir zaman zarfında 1.500.000 Ermeniden 800.000'inin yok edildiğini, bunun da XX. Yüzyılın ilk soykırımı olduğunu söylemiştir. Yine aynı yasa teklifini destekleyenlerden M. Bret, M. Piras, Mme Marie-Claude Beaudeau 85 yıl önce 1.500.000 Ermeni nüfusunun soykırıma tabi tutulduğunu belirtmişler ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi için acı geçmişine boyun eğerek bu tasarımı kabul etmesi gerektiği şeklinde geçmişten gelen alışkanlıkla adeta tehditkâr ifadelerde bulunmuşlardır. Bu tasarının karşısında yer alan M. Braye ise XX. Yüzyılın ilk soykırımı olarak Ermeni soykırımının kabulü halinde dünyada bütün kıtalarda meydana gelen soykırım

hadiselerini, meselâ Yahudi, Çingene, Tibetli, Kamboçyalı katliamlarını, hatta Sovyetler Birliğinde ideoloji adına yok edilen çok sayıda insanı veya Çin'deki bu tür olayları da birer birer Fransız Parlamentosu'nun ele alması gerektiğini, ancak bunun mümkün olmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla Fransa Parlamentosu'nda tartışılan bu meselenin siyasî boyutlu olduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır. Amerika, Fransa ve İtalya'nın ülkelerindeki Ermeni lobilerinin tesiri altında kalarak yeniden gündeme getirdikleri Ermeni meselesi, daha açık bir ifade ile Ermeni soykırım iddiaları, Türkiye Cumhuriyeti'ni asılsız iddialar karşısında gerçekleri yeniden ortaya koymak ve kabul ettirmek için yoğun bir diplomatik faaliyette bulunmaya zorlamaktadır. Bu sebeple asılsız Ermeni soykırım iddiaları karşısında, bazı tarihî gerçekleri kısaca ifade etme zarureti hasıl olmaktadır.

Ermeni iddiaları, kısaca 1915'te Ermenilerin zorunlu göçe tabi tutulduğu ve bu esnada 1,5 – 2, hatta 3 milyon Ermeni'nin katledildiği şeklinde ifade edilmektedir. Bu iddialar karşısında iki sorunun cevabını aramak gerekmektedir;

1. Osmanlı Devleti, yüzyıllarca bünyesinde barındırdığı, tebaası olarak itimat ettiği, kabullendiği, hatta "millet-i sâdıka" sıfatına layık gördüğü, dil, din, gelenek, göreneklerini serbestçe yaşama imtiyazını tanıdığı, kendi dinî ve eğitim kurumlarını açma, yönetme, serbestçe gazete, kitap, hem de kendi dillerinde yayınlama hakkını tanıdığı, iktisadî ve ticarî faaliyetlerde bulunmalarına müsaade, hatta teşvik ettiği, Avrupa'ya tahsile gönderdiği, devlet kadrolarında istihdam ettiği² Ermenileri, 1915'te hangi tarihî nedenlerle meskûn buldukları mahallerden Suriye'nin kuzey taraflarına zorunlu göçe tabi tutma gereğini duymuştur?
2. Osmanlı Devleti, iddia edildiği gibi 1915'te 1,5 – 2, hatta 3 milyon Ermeni'yi vahşice katletmiş midir? Yada tam tersi bir şekilde aynı sorunun muhatabı Ermeniler midir?

² Adnan Şişman, "Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Gayri Müslim Osmanlı Öğrencileri", *X.Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1994, s. 2515-2533.

XIX.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Ermenilerinin Rusya, Amerika, İngiltere ve Fransa'nın tahrik, teşvik ve desteği ile Osmanlı Devleti topraklarının bir kısmı üzerinde ilk etapta muhtar, nihâi hedefte ise bağımsız bir Ermenistan Devleti kurmayı amaç edindikleri görülür.³ Bu doğrultuda Ayestafanos Antlaşması (5 Mart 1878)'nin 16.maddesi ve Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878)'nin 61. maddeleriyle Osmanlı Devleti, Ermenilerin çoğunlukta olduğu iddia edilen vilayet-i sitte (Vilâyât-ı Şarkıyye: Erzurum, Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır, Sivas)'de mahallî şartların gerektirdiği ıslahat ve düzenlemeleri yapmayı kabul etmek zorunda kalmıştır.⁴ Osmanlı Devleti Berlin Antlaşması'nın taahhütlerini yerine getirmeye çalışmış, bu arada Ermeniler kurmuş oldukları Armenekan, Taşnaksutyun (Federasyon), Hınçak (Çan) gibi cemiyetlerin⁵ organize ettiği tedhiş faaliyetlerine başlamışlardır. Ermeni tedhiş hareketleri çerçevesinde Kumkapı Nümayişi (1890), I. Sason İsyanı (1893), Babıali Yürüyüşü (1895), Zeytun ve Maraş İsyanlar (1895-1896), Van İsyanı, Osmanlı Bankası Baskını (1896), II. Sason İsyanı (1897), Yıldız Sarayı'nda

³ Amerikalılar da bu hedef doğrultusunda Gayri Müslimler arasında, özellikle Ermeniler üzerinde XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu yolda Osmanlı Devleti topraklarında okul, kilise, yetimhâne, hastane ve çocuk yuvaları gibi sosyal ve kültürel müesseseler açmışlardır. Böylelikle hem ticarete kendilerine yardımcıları yetiştirmişler, hem de siyasî alanda onların haklarını arama bahanesiyle Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma fırsatı bulmuşlardır. Bilhassa Ermeniler arasında başarılı olmaları ekseri Amerikan kurumlarının alt kademe yöneticileri arasında Ermeni kökenlilerin çoğunluğu teşkil etmesinden anlaşılmaktadır. Kurmuş oldukları sosyal görüntülü müesseselerde Gayri Müslimlerin fikir, kültür, ekonomik ve siyasî hayatlarını yönlendirmede etkin bir rol oynamışlardır. Milliyetçilik cereyanının toplumlara etkilediği bir dönemde okullarında özellikle Bulgaristan'ın muhtariyet kazandığı Berlin Antlaşması'ndan sonra, Ermeni öğrencilerinin sayılarının arttığına görülmesi sonuçsuz kalmamıştır. Buralardan yetişenler Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyette bulunmakta gecikmemişlerdir. (Bkz. Adnan Şişman, *Osmanlı Devleti'nde XX. Yüzyıl Başlarında Amerikan Sosyal ve Kültürel Müesseseleri*, Balıkesir 1994, s. 11-12, 77-78.)

⁴ Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 106-112.

⁵ Bu cemiyetlerin kuruluş, kuruluş amacı ve faaliyetleri hakkında bkz. Nejat Göyünç, *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, Gültepe Yayınları, 1983, s.62-65; Gürün, *a.g.e.*, s. 128-134.

II. Abdülhamid'e suikast girişimi (1905) olayları ilk akla gelenlerdir.⁶

Ermenilerin bağımsız bir Ermenistan kurma gayelerine matuf faaliyetleri, 1915 yılına gelinceye kadar aynı şiddet ve derecede devam etmiş, I. Cihan harbinin başlamasıyla devlet aleyhine giriştikleri faaliyetler had safhaya ulaşmıştır. Bu durumu I. Cihan Harbi esnasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun İstanbul'daki Büyükelçiliğinde askerî ateşe olarak görev yapmış olan General Joseph Pamiankowski "Harbin başlamasından hemen sonra, Ermeni asıllı pek çok asker ile subay başlarında bir Ermeni mebusu ile sınırı geçtiler. Bunlar sonra Ermeni gönüllü teşkilatına girdiler. Bu teşkil edilen birlikler, Rus cephesindeki sınırdan geçerek Müslüman halkın oturduğu Türk topraklarını kasıp kavurdular. Ayrıca Ermeni çeteleri, Osmanlı ordusunun arkasında kalan Türk karakollarına, nakliye araçlarına ve tecrit edilmiş birliklere baskınlar düzenliyorlardı. Türk hükümeti ve ordu kumandanlığı Ermeni halkının büyük bir isyan çıkaracağından endişe ediyorlardı." şeklinde tasvir etmiştir.⁷ Joseph Pamiankowski'nin bu satırları, meseleyle ilgili olarak bir Batılı'nın görüş ve gözlemlerini yansıtması açısından önemli olduğu kadar, Ermenilerin Osmanlı Devleti'ne karşı içinde buldukları menfi faaliyetleri göstermesi bakımından da dikkate şayandır. Nitekim

⁶ Bu olayların ayrıntıları için bkz. Esat Uras, *The Armanians in History And The Armanian Question*, Documentary Publications, İstanbul 1988, s. 713-789; Ayrıca İstanbul'da Osmanlı Bankası Baskını üzerine Osmanlı Dışişleri Bakanı Tevfik Paşa'nın Londra'daki Osmanlı elçisi Antopulas Paşa'ya hitaben gönderdiği 27 Ağustos 1896 Tarihli telgraf yazı için bkz. *Documents Diplomatiques Ottomans Affaires Arméniennes*, Volume IV (1896-190), (Yay: Bilal N. Şimşir), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 56-57; Yine Ermenilerin Zeytun ve Maraş ayaklanmaları nedeniyle Osmanlı Dışişleri Bakanı Said Paşa'nın dış ülkelerdeki tüm Osmanlı temsilciliklerine hitaben yazdığı 31 Ocak 1895 tarihli 16192/178 nolu telgraf için bkz. *A.g.e.*, Volume III (1895-1896), Ankara 1999, s. 58; Londra'daki Osmanlı Elçisi Rüstem Paşa'nın Osmanlı Dışişleri Bakanı Said Paşa'ya gönderdiği 31 Ekim 1895 tarih ve 20286/869 nolu yazı için bkz. *A.g.e.*, Volume III, s. 60; Hüseyin Nâzım Paşa, *Ermeni Olayları Tarihi I-II*, (Hazırlayanlar: Necati Aktaş Mustafa Oğuz, Mustafa Küçük), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 15, Ankara 1994.

⁷ Joseph Pamiankowski, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918 I. Dünya Savaşı*, (Çev: Kemal Turan), Kayıhan Yayınları, İstanbul 1990, s. 143.

Pamiankowiski'nin işaret ettiği isyan Van'da çıkmış, 17 Mayıs 1915'te Van'ın Ruslar tarafından işgali esnasında Ermeniler, Van'da Rusların yanında yer almışlar, yardım etmişler, Müslümanları katletmeye başlamışlardır. Bunun üzerine Rus Çarı, 18 Mayıs 1915'te gönderdiği telgrafında, Ermeni ahaliyi kastederek "Van halkına fedakarlığı dolayısıyla teşekkürlerimi bildiriniz." ifadesine yer vermiştir.⁸

Ermenilerin belirtilen türdeki faaliyetleri kendilerinin tehcire tabi tutulmalarını zorunlu kılmıştır. Ermeni tehcirinin nedenleri Dâhiliye Nâzırı Talat Paşa'nın Nisan 1915 tarihinde Sadârete sunduğu arzda aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir⁹:

1. Harp sahalarına yakın yerlerde bulunan Ermenilerin bir kısmı sınırlarını düşmana karşı müdafaa etmeye çalışan Osmanlı ordusunun hareketini güçleştirmektedir.
2. Ermeniler erzâk ve askerî mühimmatın sevkıyâtını zorlaştırmaktadırlar.
3. Düşman ile emel ve işbirliği yapmaktadırlar (tevhîd-i âmâl ve efâl etmektedirler).
4. Düşman saflarına katılmaktadırlar (Sûhûf-u âdâyâ iltihak).
5. Memleket dâhilinde askerî birliklere ve masum Müslüman ahaliye silahla (müsellahan) saldırmaktadırlar.
6. Osmanlı şehir ve kasabalarına saldırmakta, katliâm ve yağmacılık yapmaktadırlar.
7. Düşman deniz kuvvetlerine erzâk temin etmekte, müstahkem mevkiileri göstermeye cüret etmektedirler.

Kısaca ifade edilmeye çalışılan sebeplerle Ermeniler zorunlu sevk ve iskâna tabi tutulmuşlardır. Amaç, düşmanla işbirliği yapan Ermenileri harp sahalarıyla yol kavşaklarına yakın olan yerlerden uzaklaştırmaktır. Askerî nedenlerden kaynaklanan bir nevi nefsi müdafaadır. Bu durumda takip edilebilecek iki yol görülmekteydi.

⁸ Gürün, *a.g.e.*, s. 224.

⁹ Göyünç, *a.g.e.*, s. 13-15.

Birincisi, Ermenileri harp sahalarının dışına sevk ve iskân etmek. İkincisi de Ermenileri ülke sınırları dışına atmaktır. Bunun yanında Ermenilerin iddia ettikleri gibi onları belirtilen faaliyetleri sebebiyle yok etme, imha etme gibi bir yol, çare olarak asla düşünülmemiştir. Çünkü bu Türk'ün millî vasıflarına uymaz. Osmanlı Devleti doğal olarak mutedil olması bakımından birinci yolu takip etmekte tereddüt etmemiştir.

Tarihî demografi araştırmaları, her ne kadar tahmini rakamları ifade etme özelliğine sahip ise de tarihçi, nüfus konularında ileri sürülen iddiaların doğru olup olmadığını tetkik, tahkik ve tashih etmek için kaynaklara başvurarak, mümkün olduğu kadar objektif olmak şartıyla nüfus hesaplamalarına gitmek zorundadır. Nitekim 1915 Ermeni tehcirinde Osmanlı Devleti'nin 1,5 - 2, hatta 3 milyon Ermeni'yi katlettiği iddiaları karşısında Osmanlı ülkesindeki gerçek veya gerçeğe en yakın Ermeni nüfusunun bilinmesi gerekmektedir. Bu zaruret karşısında yapılan araştırmalar sonucunda Osmanlı Devleti'ndeki Ermeni nüfusunun;

1896'da	1.157.519
1905'te	1.173.233
1914'te	1.294.851 kişi olduğu görülmektedir. ¹⁰

Osmanlı ülkesindeki Ermeni nüfusunu, diğer nüfus meselelerinde olduğu gibi, mutlak olarak ortaya koymanın imkansızlığı göz önüne alındığında, farklı tarihlerde yerli ve yabancı kaynaklar tarafından verilen Ermeni nüfus miktarları çeşitlilik ve farklılık arz etmektedir.¹¹ Yanılma payını da göz önüne alarak,

¹⁰ 1893-1914 tarihleri arasındaki muhtelif yıllardaki Ermeni nüfusu hakkında bkz. Kemal Karpat, "Ottoman Population Records and the census of 1881/82-1893", *International Journal of Middle East Studies*, 9 (1978), s. 237-274; Stanford J. Shaw, "Ottoman Population Movements during the last years of the Empire, 1885-1914: Some Preliminary Remarks", *Osmanlı Araştırmaları*, I, s. 191-205; Gürün, *a.g.e.*, s. 85-104.

¹¹ Bu konudaki nüfus enflasyonu için bkz. Azmi Süslü, "Tehcir Olayındaki Gerçekler", *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S: 6, (Samsun 1991), s. 272-273.

iyimser bir tutumla Ermeni nüfusunun 1914'te, Kamuran Gürün'ün de belirttiği gibi¹² azamî 1.300.000 kişi civarında olduğu söylenebilir. Aynı tarihte Osmanlı Devleti'nin toplam nüfusu ise 18.520.016 kişidir¹³. Ermeni nüfusunun toplam nüfusa oranı % 6,9'dur.

Bu rakamlardan da görüleceği gibi, Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki Ermeni nüfusu tarihin hiç bir döneminde 1.300.000 kişiyi geçmemiştir. Gerçek böyle iken 1915'te 1,5 - 2, hatta 3 milyon Ermeni'nin katledildiği iddiaları tarihî temelden mahrum, tarihî bir realite olmaktan ziyade tarihî bir iftiradır. Böyle bir iddianın tarihî esası olmadığı gibi tarafsız olma yönü de bulunmamaktadır. Bu tarihe aykırılıktır, tarihî bir yanlıdır, hatadır.

Yaşanan göç esnasında, resmî emirlere uymayan devlet görevlilerinin hissî davranışları, yiyecek maddelerinin azlığı, salgın hastalıklar, olumsuz iklim şartları ve yolculuk meşakkati gibi nedenlerle bir kısım Ermeni'nin hayatını kaybettiği bilinmektedir.¹⁴ Zorunlu sevk ve iskân esnasında emirler hilâfında hareket edenlerin tespit edildiği, bunun sonucu kusurlu görülenlerin divân-ı harpte yargılandığı, 1.397 kişinin idam da dahil çeşitli cezalara çarptırıldığı görülmektedir.¹⁵ Ancak hayatını kaybeden Ermenilerin sayısı iddia edilen rakamlar karşısında çok cüz'î bir yekûnu oluşturmaktadır. Buna karşılık Ermeni tedhişi esnasında binlerce Türk'ün hayatını kaybettiği de bilinen bir gerçektir. Nitekim harp başlar başlamaz Ermeniler harekete geçmiş, kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı demeden yüzbinlerce Türk'ü katletmişlerdir. Köyleri, kasabaları ateşe vermişler, ulaşım yollarını kesmişler, kendileriyle birlikte hareket etmeyen Ermenilerle aynı tutumu sergileyen diğer Hıristiyanları katletmekten çekinmemişlerdir. Zeytun (Maraş), Kayseri, Bitlis, Van,

¹² Gürün, *a.g.e.*, s.103.

¹³ Shaw, *a.g.m.*, s. 198-204'ten naklen İlhan Gedik, *Sözde Ermeni Meselesi ve Vilayat-ı Şarkiyeye'de Demografik Yapı 1875-1915*, Niğde 1996, s. 20.

¹⁴ Salahi R.Sonyel, *Minorities And The Destruction Of The Ottoman Empire*, Turkish Historical Society Printing House, Ankara 1993, s.408. Azmi Süslü, *Armenians and the 1915 Event of Displacement*, Yüzüncüyıl University Rectorship Puplication, Ankara 1994, s. 128.

¹⁵ Göyünç, *a.g.e.*, s. 20.

Muş, Diyarbakır, Mamuretü'l-Aziz (Elazığ), Erzurum, Sivas, Urfa, Trabzon, Ankara, Adana, İzmit ve Bursa'da inanılmaz mezâlim gerçekleştirmişlerdir.¹⁶ Bugün Muş, Bitlis, Van, Kars, Erzurum, Ankara, Kayseri, Sivas ve Adıyaman'da Ermeniler tarafından gerçekleştirilmiş katliamları belgeleyen 100'e yakın toplu mezar bulunmaktadır.¹⁷ Nitekim Bogos Nubar, "Ermenilerin kayıpları çok olmasına rağmen, savaşta Türklerin kaybı Ermenilerinkinden az değildir. Bir Alman raporu, savaşta Türklerin toplam kaybını 2.500.000 veriyor." demekten kendini alamamıştır.¹⁸ Azmi Süslü, konuyla ilgili olarak Ermenilerin 1.000.000'dan fazla Türk'ü katlettiğini, 1.000.000'dan fazlasının göç etmek zorunda kalmasına sebep olduklarını belirtmektedir.¹⁹ Ermeni soykırım iddiaları karşısında tarihin sayısal verileri mukâyese edildiğinde sonuç Türklerin mağduriyetini, haksızlığa uğradıklarını göstermektedir. Hal böyleyken Ermenilerin anti-Türk propagandası çerçevesinde gerek medyatik, gerekse siyasî yollarla Avrupa ve Amerika'da, 1915'te bir Ermeni katliamının yapıldığını ileri sürmesi, bunun tarihi bilmeyenler tarafından bilhassa dinî nedenlerden kaynaklanan hâlet-i ruhiyye ile benimsenmesi, yine Avrupa ve Amerika'daki devletlerin Ermeni meselesini tekrar tekrar gündeme getirme yönündeki faaliyetleri, ancak, siyasî, ekonomik ve emperyalist nedenlerle açıklanabilir. Bu durumda şu günlerde gündeme getirilen sözde Ermeni meselesi, Bilâl N. Şimşir tarafından "Osmanlı Devleti'nin zayıflama meselesi" olarak da tanımlanan²⁰ Şark meselesinin bir parçasının yeni bir görüntüsü olmaktan öteye gidememektedir. Oysa gerek kişi, gerekse millet/devlet bazında geçmişte meydana gelen olayları gerçeğe en yakın bir şekilde ortaya koyan bir bilim olan tarihin meseleyle ilgili verileri ortadadır. Bu bilim dalının en önemli dayanağını belgeler oluşturmaktadır. Yerli ve yabancı arşivler Ermeni meselesiyle ilgili belgelerle doludur. Bu arşivlere dayanılarak

¹⁶ Süslü, *a.g.e.*, s. 67; Cemalettin Taşkıran, "Milli Mücadelede Ermeni Meselesi", *Askeri Tarih Bülteni*, S: 38, Şubat 1995, s. 87.

¹⁷ Süslü, *a.g.e.*, s. 92; Aynı müellif, *a.g.m.*, s. 273.

¹⁸ Sonyel, *a.g.e.*, s. 408.

¹⁹ Süslü, *a.g.e.*, s. 94.

²⁰ Bilâl N. Şimşir, *Apêrçu Historique Sur La Question Arménienne*, Puplicacion de La Societé Turque d'Histoire, Ankara 1985, s. 1.

yapılan çalışmaların sayısı da oldukça fazladır ve Ermeni iddialarının hilâfına olan bilgileri ihtiva etmektedirler.

1915'te Osmanlı Devleti, Ermenileri zorunlu göçe tabi tutmakla, düşman saflarında yer alan, kendisine karşı faaliyetler içerisinde bulunan bir zümrenin menfi faaliyetlerinin önüne geçmeyi amaçlamıştır. Olağanüstü harp yıllarında vuku bulan bu zorunlu göç devlet nezaretinde belirli kurallar çerçevesinde yapılmaya çalışılmıştır. Ermenilerin göç esnasında mağdur olmamalarını sağlayacak tedbirler alınmıştır. Bu tarihî olay esnasında hiç bir şekilde soykırım amacı güdülmemiştir. Eğer böyle bir zihniyet içerisinde olunmuş olsaydı, iddia edildiği şekilde bir soykırım tarihin daha erken dönemlerinde, şartların daha müsait olduğu zamanlarda gerçekleştirilmez miydi? Oysa Ermenilerin 800 yıl Türk idaresinde yaşadığı ve kendilerine dinî, sosyal, kültürel ve ekonomik imtiyazlar verildiği, huzur ve sükûnet içinde hayatlarını sürdürdükleri, kimliklerini yüzyıllarca korumada adaletli siyasetin önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Arşivler, konu ile ilgili ilmî araştırmalar buna dair somut örneklerle doludur. Hal böyle iken, Ermeni iddialarının aksine XX. yüzyıl başlarında meydana gelen olaylar Türklere Ermeni mezâlimini hatırlatmaktadır ve bu konudaki Avrupa'nın gayri ilmî, kasıtlı tutum ve davranışları göz önüne alındığında, meselenin ahlâki boyutta Türklere karşı tertiplenen bir Avrupa mezâlimi şekline büründüğü üzüntüyle müşâhede edilmektedir.